

**Huostaanotto ja vanhemmuus – vanhempien
kokemuksia vanhemmuudesta huostaanoton aikana**

Sanna Koski
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän avoin yliopisto
22.1.2020

TIIVISTELMÄ

Huostaanotto ja vanhemmuus – vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta huostaanoton aikana

Sanna Koski

Kandidaatintutkielma

Avoim yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2020

25 sivua

Tämä kandidaatin tutkielma on kirjallisuuskatsaus, jonka tarkoituksena on selvittää huostaanoton vaikutuksia vanhemmuuteen. Huostaanottoa tarkastellaan tässä tutkielmassa kokemuksellisesta näkökulmasta. Tutkielmassa etsin vastausta seuraavaan kysymykseen: Miten vanhemmat kokevat vanhemmuutensa huostaanoton aikana? Tutkielman aineisto muodostuu yhteensä 11 lähteestä, joista kaksi on kansainvälisiä. Lähdeaineisto koostuu yhdestä tutkimusraportista, yhdestä väitöskirjasta, yhdestä teoksesta, kuudesta artikkelista, joista neljä on tieteellisiä artikkeleita, yhdestä kehittämishankkeen raportista sekä yhdestä työkirjasta. Aineiston hakuun olen käyttänyt JYKDOKia, ARTOA, Janusta, Google Scholaria sekä EEPOS-verkkokirjastoa. Olen rajannut tutkimuksen lähdeaineistoksi sukupuolineutraalia vanhemmuutta koskevaa aineistoa. Aineistosta olen etsinyt yhteneväisyyksiä ja olen kategorioinut aineiston niiden teemojen mukaan, jotka selkeästi nousivat esiin aineistoista. Näiden teemojen avulla olen muodostanut tutkielman tuloksia ja teoriaosuutta.

Tutkielman teoreettinen osuus koostuu vanhemmuudesta lastensuojelussa, vanhemmuusidentiteetistä ja kriisistä sekä traumasta lastensuojelussa. Tutkimustulokset on kategorioitu neljän pääteeman mukaan joita ovat; vanhemmuusidentiteetin muuttuminen, huostaanoton aiheuttamat tunteet ja kriisi, vanhemmuus julkisen vallan alla sekä särkynyt vanhemmuus.

Tutkielman tulokset esittävät, että lapsen huostaanotto herättää vanhemmissa monenlaisia vahvoja tunteita ja koetaan usein vanhemmuutta särkeväksi. Yhteiskunta määrittää vielä vahvasti sen, että vanhemmuudessa ei saisi epäonnistua, mikä lisää entisestään vanhempien kokemaa häpeää ja epäonnistumisen tunnetta. Huostaanoton aikana vanhemman rooli lapsen elämässä muuttuu, mikä muuttaa myös vanhemman kokemaa vanhemmuusidentiteettiä ja uuden roolin sisäistäminen voi olla vanhemmalle haastavaa. Vanhemmuuden siirtyminen sijaisvanhemmalle on emotionaalisesti raskas kokemus syntymävanhemmalle. Lapsen huostaanottoon liittyvät tunteet voivat olla niin suuria, että niiden käsitteleminen on vanhemmalle mahdotonta.

Lastensuojelutyön tulisi pystyä vastaamaan emotionaalisen tuen tarpeisiin lapsen huostaanoton aikana ja kriisityön merkitys on suuressa roolissa huostaanoton tapahtuessa. Vanhemmat kokevat myös julkisen vallan paineet suurina. Vanhemmat kokevat olevansa jatkuvan tarkkailun alla ja toivovat, että heidän mielipiteitään kuullaan ja arvostetaan enemmän. Vanhemmat kokevat jäävänsä yksin ilman tukea ja tietoa uuden ja vaikean elämäntilanteen kanssa ja tämän vuoksi aikaa työskentelylle vanhempien kanssa tulisi löytyä.

Asiasanat: huostaanotto, vanhemmuus, lastensuojelu, sosiaalityön asiakkuus, kriisi, vanhemmuusidentiteetti

Sisältö

1 JOHDANTO.....	1
2 VANHEMMUUS LASTENSUOJELUSSA	2
2.1 Huostaanotto ja biologisen vanhemman asema lakisääteisestä näkökulmasta.....	3
2.2 Vanhemmuus osana identiteettiä.....	5
2.3 Kriisi ja trauma lastensuojelussa	6
3 TUTKIELMAN TOTEUTUS	9
4 VANHEMMUUS JA HUOSTAANOTTO	11
4.1 Vanhemmuusidentiteetin muuttuminen.....	12
4.2 Huostaanoton aiheuttamat tunteet ja kriisi	15
4.3 Vanhemmuus julkisen vallan alla.....	17
4.4 Särkynyt vanhemmuus	20
5 POHDINTA.....	22
LÄHDELUETTELO	26

1 JOHDANTO

Huostaanotettujen lasten vanhempien kokemusten kuunteleminen ja ymmärtäminen lisää lastensuojelun parissa työskentelevien ymmärrystä. Lisäksi se monipuolistaa työskentelytapoja lastensuojelutyötä suunniteltaessa. Yhdysvalloissa vanhempien mukaan ottaminen on muuttanut lastensuojelun palvelujärjestelmää siten, että sijoitettujen lasten määrä on vähentynyt 36 000 noin kymmenen vuoden aikana. Vanhempien mukaan ottaminen työskentelyyn on tuottanut myös muita positiivisia vaikutuksia: vanhemmat ovat työllistyneet, toipuneet riippuvuuksista sekä väkivalta on vähentynyt. (Hiltunen 2015, 270; Tobi 2013.) Sijoitettuihin lapsiin tulee panostaa, mutta myös vanhempien kuntoutuminen on tärkeää yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja talouden näkökulmasta. Tämän vuoksi vanhempien kanssa tehtävään työhön tulisi panostaa.

Asiakkaiden ja vanhempien kuunteleminen työskentelyn aikana voisi olla erityisen hyvä keino lastensuojelujärjestelmän inhimillistämiseksi sekä kustannusten vähentämiseksi (Hiltunen 2015, 270). Tämän vuoksi vanhempien kokemusten huomioon ottaminen on tärkeää myös yhteiskunnan taloudellisen hyvinvoinnin kannalta. Suomessa sijaishuollossa olevien lasten määrä on kasvussa joka paikassa. THL on tilastoinut, että vuonna 2018 kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi 7 prosenttia ja huostassa olevien lasten määrä on 11 861 (Lastensuojelu 2018). Voitaisiko näitä lukuja laskea, jos vanhempia otettaisiin enemmän työskentelyyn mukaan ja huomioitaisiin heidänkin kokemus kriisin hetkellä kun lasta sijoitetaan? Uskon, että jokaisessa kunnassa mietitään tällä hetkellä miten lastensuojelun sijoituksia ja siitä seuranneita kustannuksia saataisiin laskettua. Peruspalveluihin ja ennaltaehkäisevään työhön panostetaan jo, mutta uskon vanhempien kanssa tehtävän työn olevan yhtä merkityksellistä tulosten saamiseksi ja sijoitusten vähentämiseksi.

Lastensuojelun tavoitteena tulisi olla haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien aseman ja oikeuden turvaaminen (Lastensuojelulaki 2007/417). Näin ollen julkisen vallan vastuulla on vanhempien tukeminen ja auttaminen siinä, että vanhemmat tulisivat tietoisiksi omista oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan olla vanhempi. Lisäksi vanhempien itsetunnon vahvistaminen oman vanhemmuutensa suhteen on yksi lastensuojelun tehtävistä. Tämä herättää vahvasti ajatuksen siitä, että vanhempien kokemusten ymmärtäminen ja heidän auttamisensa isoissa huostaanottoprosesseissa on todella tärkeää.

Oman työtaustani vuoksi lapsiperheiden sosiaalityö ja lastensuojelu on erityinen kiinnostuksen kohteeni ja kirjallisuuskatsauksessa halusin tarkastella lastensuojelun vaativampaa tehtävää eli huostaanottoa. Lastensuojelussa työskentelevät ammattilaiset katsovat tilanteita lasten näkökulmasta käsin, mutta myös vanhempien näkökulmaa huostaanottotilanteissa on tärkeää ottaa huomioon. On tärkeä tiedostaa ja muistaa vanhempien kokemus, sillä lastensuojelun tavoite on kuitenkin järjestää lapselle mahdollisimman hyvä elämä ja lapsen elämään kuuluu vanhemmuus, oli vanhemman rooli sitten pieni tai suuri.

2 VANHEMMUUS LASTENSUOJELUSSA

Tämän kirjallisuuskatsauksen näkökulmana on lapsiperheiden sosiaalityö ja erityisesti lastensuojelun asiakkuus. Lapsiperheiden sosiaalityö sisältää sosiaalihuoltolain sekä lastensuojelulain mukaiset asiakkuudet, eli alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret (LSL 2007/417, 27 §; Sosiaalihuoltolaki 2014, 34 §.) Lapsen asiakkuus koskettaa kuitenkin aina koko perhettä. Tämän vuoksi työn yhtenä keskeisenä käsitteenä on vanhemmuus lastensuojelussa. Se, miten vanhemmuus lastensuojelussa ymmärretään, on merkityksellistä lastensuojelun työskentelylle vanhempien sekä heidän lapsien kanssa. Lisäksi on tärkeää ymmärtää miten lastensuojeluasiakkuuteen ja huostaanottoon päädytään.

Vuoden 2014 sosiaalihuoltolain muutoksessa korostettiin ennaltaehkäisyä ja matalan kynnyksen palveluita, jotta entistä harvempi asiakkuus johtaisi lastensuojelun palveluihin. Sosiaalihuoltolakiin tehdyillä muutoksilla pyrittiin vahvistamaan peruspalveluiden asemaa, jotta lastensuojelun palvelujen tarve vähenisi ja tilanteisiin pystyttäisiin vaikuttamaan vähäisemmin keinoin. (SHL 1301/2014, 13 §; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 13.) Näiden muutosten johdosta lastensuojeluun siirtyvät ainoastaan sellaiset asiakkaat, joille peruspalveluiden tai sosiaalihuoltolain mukaiset tukitoimet eivät ole riittäviä (Heino ym. 2016, 106-107). Ennen lastensuojeluasiakkuuden alkamista on tehty palvelutarpeen sekä lastensuojelutarpeen arviointi. Lastensuojelun asiakkuuden alkamiseksi lapsen terveyden tai kehityksen tulee vaarantua lapsen oman toiminnan tai kasvuolosuhteiden johdosta ja hän

tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja. (SHL 1301/2014, 13 §; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2017, 13; LSL 471/2007, 26 § & 27 §.)

Sosiaalihuoltolaissa sekä lastensuojelulaissa korostetaan lapsen turvallista ja tasapainoista kasvuympäristöä, joka tukee lapsen monipuolista kasvua ja kehitystä. Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla. Viranomaisten velvollisuus on turvata lapselle turvallinen kasvuympäristö, jos vanhemmat eivät siihen itse jostain syystä kykene. Sosiaalityöntekijöillä onkin vastuu järjestää tukea ja palveluita, jotka auttavat vanhempia tässä tehtävässä. (SHL 1301/2014 ja LSL 417/2017.) Lastensuojelussa vanhemman asiakkuus näyttäytyy hyvin ristiriitaisena, sillä lastensuojelu tasapainottelee tuen ja kontrollin välillä. Toisaalta vanhempien ja viranomaisten tulisi tehdä yhteistyötä lapsen edun saavuttamiseksi, mutta joskus tilanteisiin joudutaan puuttumaan vasten vanhempien tahtoa. Tämä tekee lastensuojelun työskentelystä hyvin ristiriitaista vanhempien näkökulmasta. (Heinonen 2016, 244.)

Lapsen huostaanoton tapahtuessa vanhemmuus muuttuu ja vanhempi käy läpi monenlaisia prosesseja. Käyn seuraavaksi läpi tarkemmin huostaanottoa ja tarkastelen biologisen vanhemman asemaa huostaanoton aikana.

2.1 Huostaanotto ja biologisen vanhemman asema lakisääteisestä näkökulmasta

Lastensuojelussa voidaan tarjota palveluita avohuollon tukitoimina sekä sijaishuollon palveluina. Avohuollossa lapset asuvat kotona ja perhettä tuetaan kotiin päin erilaisin palveluin esimerkiksi perhetyön tai tukihenkilötyöskentelyn keinoin. Kuitenkin joissakin tilanteissa lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on hänen etunsa mukaista. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, jolloin kaikki osapuolet ovat siihen suostuvaisia. Lapsi voidaan myös kiireellisesti sijoittaa tai ottaa huostaan. Sijaishuollosta puhuttaessa tarkoitetaan kiireellistä sijoitusta tai huostaanottoa. Sijoitus voidaan tehdä laitokseen tai sijaisperheeseen. Huostaanottoon on ryhdyttävä, jos lapsen hoidossa on puutteita ja kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja hyvinvointia. Jos lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa vakavasti omaa kehitystään ja terveyttään on

huostaanottoon myös ryhdyttävä. Huostaanottoon voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole olleet riittävät tai ne eivät olisi lapsen edunmukaisia toteuttaa. (LSL 417/2017.)

Huostaanotto on yksi vakiintunein tapa järjestää lapsen huolenpito, hoito ja kasvatusta, jos biologiset vanhemmat eivät pysty ottamaan kasvatustavasta lapsestaan yhteiskunnan hyväksymällä tavalla. Täten huostaanotto on julkisen vallan interventio (Pösö 2016, 8-9). Lapsen huostaanotossa säädetään lastensuojelulain (417/2017, 9 luku), jonka mukaan lapsen huostaanottoa koskevan päätöksen tekee viranhaltija mikäli vanhemmat tai yli 12-vuotias lapsi eivät vastusta huostaanottoa. Mikäli joku osapuolista vastustaa huostaanottoa, päätöksen tekee hallinto-oikeus lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asiaa. Eronen (2013, 65) muistuttaa, että lastensuojelulain tavoitteena on huostaanoton väliaikaisuus, perheen yhdistäminen ja perhesuhteiden ylläpito.

Mahkonen (2010, 133–135) toteaa, että lakisääteisestä näkökulmasta vanhemman oikeudellisella statuksella on suuri merkitys. Merkitystä on sillä, onko vanhempi lapsen virallinen huoltaja. Huoltajuus vaikuttaa lastensuojelussa moniin asioihin kuten kuulemiseen, puhevaltaan, lapsen asioista sopimiseen, lasta koskevien tietojen luovuttamiseen huoltajalle, oikeusturvaan ja oikeuteen tutustua lasta koskeviin asiakirjoihin. Lakisääteisestä näkökulmasta lapsen vanhemman oikeudet ovat hyvin laajat ja monisyiset, sillä lastensuojelullisia normikysymyksiä normitetaan muissakin kuin lastensuojelulain. Kuten esimerkiksi Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (63/1999).

Lastensuojelulakia uudistettiin vuonna 2007 ja se myötä lastensuojelusta haluttiin yhtenäisempää ja päätöksen teossa haluttiin kuulla enemmän kaikkien osapuolten näkemyksiä. Lastensuojelusta tehtiin aikaisempaa avoimempaa, suunnitelmallisempaa ja selkeämpää. Lastensuojelulain uudistuksessa korostettiin varhaista puuttumista ja yhteistyön merkitystä eri tahojen välillä. Lisäksi haluttiin huomioida lasten ja vanhempien osallisuus kaikissa lastensuojelun vaiheissa. (Heinonen 2016, 246.) Lastensuojelulain mukaan vanhempien kanssa tulisi työskennellä heidän vanhemmuuttaan tukien ja kuntoutumista edesauttaen. Lisäksi vuonna 2008 tulleessa lastensuojelulain uudistuksessa määriteltiin kuntien tehtäväksi laatia vanhemmille oma asiakassuunnitelma ja tarjota tukea ja apua huostaanoton jälkeenkin. Laki korostaa sosiaalityöntekijän työskentelyä vanhempien kanssa

heidän kuntoutumisen edistämiseksi, mutta laki on tulkinnanvarainen, sillä se antaa sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden arvioida, onko vanhemman asiakassuunnitelman tekeminen tarpeellista. (LSL 2007/417, 11 § 30 §). Tämän vuoksi työskentely vanhempien kanssa on riippuvaista sosiaalityöntekijän omasta aktiivisuudesta ja halusta työskennellä vanhempien kuntoutumisen eteen. Tämän lisäksi vuonna 2019 on uudistettu lastensuojelulakia korostamaan lapsen kanssa tehtävää työskentelyä, mutta uusi laki ei kuitenkaan unohda vanhempien kanssa työskentelyä. Uudistuksessa on korostettu lapsen kanssa tehtävää asiakassuunnitelmaa, johon kuuluu oleellisesti lapsen ja vanhemman kanssa yhdessä laadittu asiakassuunnitelma (LSL 542/2019, 30 §)

Kun lapsi on otettu huostaan, päätäntävalta lapsen huollosta siirtyy vanhemmilta julkiselle huoltajalle eli lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus huostaanoton aikana päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Vanhempien kanssa on kuitenkin pyrittävä yhteistyöhön huostaanoton aikana. Vanhemman ja lapsen yhteydenpitoa on tuettava ja edistettävä, jos se on lapsen edun mukaista. (LSL 2007/417 45 §, 54 §, 62 §, 63 §.) Huostaanoton aikana biologisen vanhemman asema muuttuu ja vanhempi joutuu sen vuoksi pohtimaan uudelleen omaa vanhemmuusidentiteettiään eli sitä millaisena vanhempi kokee itsensä ja oman vanhemmuuden roolinsa. Käyn seuraavaksi läpi, mitä vanhemmuusidentiteetti käsitteenä tarkoittaa.

2.2 Vanhemmuus osana identiteettiä

Fadjukoff (2009, 179-180) kertoo identiteetin merkitsevän ymmärryksen muodostamista omasta yksilöllisyydestä, arvoista ja päämääristä joihin omassa elämässään pyrkii. Identiteetti rakentuu aina yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Näin ollen ihmisen ympärillä oleva yhteisö sekä koko yhteiskunta vaikuttavat identiteetin muodostumiseen. McAdams (2006) on todennut identiteetin olevan persoonallisuuden taso, joka liittyy ihmisen yhteisöönsä. Ihmisellä on tarve tuntee kuuluvansa johonkin ja samaistuvansa muihin huolimatta siitä, muuttuvatko ulkoiset tekijät tai vaihtelevatko roolit (Erikson, 1950, 1968). Ihmisen minäidentiteetillä tarkoitetaan yksilön tarpeista, kyvyistä, arvoista ja

elämäkokemuksista muodostuvaa sisäistä rakennetta. Minäidentiteetti on tunne minän jatkuvuudesta menneisyyden, nykyisen ja tulevan välillä. Lisäksi minäidentiteetti on tunne siitä, että yksilön tarpeet, kyvyt ja havainnot itsestä on tasapainossa keskenään. Keskeistä on myös suhde toisiin; siitä millaiseksi itsensä kokee suhteessa muihin, minkälaisena itse pidän itseäni ja minkälaisena muut minua pitävät ja mikä on paikkani yhteisössä. (Fadjukoff 2009, 180.)

Ruisniemi (2006, 167-168) toteaa Harrén (1983, 167) mukaan identiteetin muodostuvan persoonallisesta ja sosiaalisesta identiteetistä. Persoonallinen identiteetti liittyy ihmisen yksilöllisyyteen, kun taas sosiaalinen identiteetti kertoo ihmisen kuulumisesta johonkin ryhmään tai samankaltaisuudesta muiden ihmisten kanssa. Identiteettien kautta rakentuu ihmisen julkinen persoona ja identiteettejä voi olla useita eri tilanteisiin. Ihmisen elämän aikana identiteettien rooli ja koko vaihtelevat. Esimerkiksi ihmisellä voi olla erilainen identiteetti töissä kuin kotona vanhempana. Myös vanhemmuusidentiteetti muuttuu elämän aikana esimerkiksi lasten ikävaiheiden mukaan.

Vanhemmuus muodostuu osaksi minuutta kielellisesti arkipäivän puheessa. Vanhemmat muodostavat erilaisia versioita itsestään ja toisistaan lapsiaan koskevan puheen kautta eli vanhemmuusidentiteetit muodostuvat vanhempien välisissä keskusteluissa. (Mäntylä-Karppinen 1997, 9.) Käytännössä vanhemmat muodostavat käsitystään itsestään vanhempana keskustelemalla ja vertailemalla vanhemmuutta ja lapsiin liittyviä asioita muiden vanhempien kanssa. Lapsen huostaanoton tapahtuessa vanhemmuus muuttuu ja sitä myöden vanhemman identiteetti horjuu. Vanhemman käsitys minuudesta, sosiaalisesta asemasta ja kokemuksesta itsestään vanhempana muuttuu, mikä voi olla vanhemmalle suuri kriisi.

2.3 Kriisi ja trauma lastensuojelussa

Jokainen ihminen kohtaa elämänsä aikana erilaisia kriisejä. Lapsen huostaanotto on usein vanhemmille kriisi. Lapsen huostaanotto aiheuttaa vanhemmissa voimakkaita tunteita ja saattaa väliaikaisesti laskea toimintakykyä tai pahentaa päihde- tai mielenterveysongelmaa. Lisäksi vanhempi joutuu kyseenalaistamaan omaa ajatusmaailmaansa ja etsimään uusia

tapoja toimia vanhempana lapselleen. Lapsen huostaanotto on myös yksi esimerkki elämäntilannekriisistä.

Kehityskriisit ovat osa ihmisen kasvua ja ne tulevat normaaleista elämään kuuluvista muutoksista kuten lapsen syntymästä, murrosiästä, itsenäistymisestä, tai eläkkeelle jäämisestä. Siihen syntyykö kriisi ja kuinka syvä, vaikuttaa ihmisen oma elämäntilanne. Kehityskriisin vaikutukset saattavat olla huomattavia, jos elämä on jo lähtökohtaisesti kuormittavaa. *Elämäntilannekriisillä* kuvataan isoja elämäntapahtumia, jotka saattavat aiheuttaa voimakkaita tunnereaktioita sekä toimintakyvyn laskua, mutta eivät välttämättä traumatisoi. Tällaisia ovat esimerkiksi irtisanoutuminen töistä, avioero ja erilaiset ongelmat muissa ihmissuhteissa. Kriisin tullessa kohdalle ihminen joutuu kyseenalaistamaan omaa ajatusmallejaan ja etsimään uusia toimintatapoja päästäkseen elämässä eteenpäin. (Ruishalme & Saaristo 2007, 26 & 29–31; Soisalo 2012, 161.)

Äkilliset onnettomuudet, perheväkivalta ja läheisen äkillinen kuolema ovat esimerkkejä yllättävistä ja suurta tuskaa aiheuttavista kriiseistä. Usein tällaiset tilanteet aiheuttavat haavoittavuuden tunnetta ja tilanteen hyväksyminen tuntuu ylitsepääsemättömältä. (Ruishalme & Saaristo 2007, 37-42.) Tällainen *traumaattinen kriisi* voi aiheuttaa lyhyt- ja pitkäkestoisia vaikutuksia ihmisen elämässä. Traumaattisen tapahtuman ajankohtaa ei voida ennalta ennustaa, eikä ihminen voi siihen käytöksellään vaikuttaa. Usein ihmiselle jää jälkikäteen tunne, että hänen olisi pitänyt jotenkin pystyä tapahtuneeseen vaikuttamaan. Lisäksi trauman läpikäyminen vaatii voimavaroja, joita ihmisellä ei kuormittavassa tilanteessa välttämättä ole ja tällöin ihmisen jaksaminen on ääri rajoilla. (Saari 2003, 22-27.) Traumaattisen tapahtuman jälkeisestä ajasta voidaan nimetä eri vaiheita, joita ihmiset käyvät läpi (Hammarlund 2010, 99; Poijula 2016, 29; Saari 2003, 41). Käyn seuraavaksi näitä vaiheita läpi, jotta ymmärrys siitä, mitä vanhemmat kokevat huostaanoton aikana lisääntyy.

Kriisin vaiheita voidaan nähdä neljä: psyykkinen sokki, reaktiovaihe, työstämis- ja käsittelyvaihe sekä uudelleen orientoitumisen vaihe. Psykkisessä sokissa ihminen pyrkii aluksi kieltämään tapahtuneen ja sulkemaan pois mielestä sen aiheuttamia tunteita. Sokista johtuen ihminen ei välttämättä muista kokemiaan asioita. Vähitellen ihminen alkaa kuitenkin tiedostaa tapahtuneen ja työstää sitä tietoisesti sekä tiedostamattaan esimerkiksi unissaan. Tunteet voivat vaihdella ja myös työstämisvaiheessa muisti- ja keskittymisvaikeuksia voi esiintyä. Lopulta ihminen alkaa kuitenkin hyväksyä tapahtuneen ja sen aiheuttamat

muutokset sekä tunnetilat osaksi elämää. (Hammarlund 2010, 103; Poijula 2016, 30; Saari 2003, 60-64.)

Traumakokemuksen jälkeen kriisin käsittely ja siihen saatava tuki läheisiltä tai ammattilaisilta on erityisen tärkeää. Joskus kriisin käsittely saattaa jäädä kesken, mikä aiheuttaa myös traumaoirehdinnan väliin jäämisen. Traumasta selviytyminen vaikeutuu ja aiheuttaa pitkäaikaisvaikutuksia, mikäli ihminen ei jostain syystä saa työstettyä trauman vaiheita läpi. (Ruishalme & Saaristo 2007, 97; Saari 2003, 68, 74, 90, 94.)

Kriisit ja traumat ovat osa lastensuojelua. Lapset ovat voineet joutua kokemaan jotain traumaattista tai vanhempien kokemat traumat ja kriisit vaikuttavat vanhempana toimimiseen. Vanhempien hoitamattomat traumakokemukset altistavat koko perhettä kerääntyneelle huono-osaisuudelle. Vanhempi voi siirtää omasta lapsuudestaan saatuja huonoja kokemuksia ja kasvatustapoja omaan vanhemmuuteensa, koska hän ei ole parempaa vanhemmuuden mallia saanut. Tulee huomioida, että lapsi aistii ja havainnoi vanhemman tilanteet sekä tunnetilat ja näin ollen aikuisten kriisit ja traumakokemukset aiheuttavat aina myös lapselle kriisin. (Soisalo 2010, 172; Kananoja ym. 2013, 27.)

HuosTa-hankkeen päätuloksissa on raportoitu lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä sekä taustoja. Sijoittamisen syyt ovat moninaisia, mutta vähän alle joka viidennessä tapauksessa sijoituksen yhdeksi taustatekijäksi nimettiin lyhytaikainen kriisi lapsen elämässä. Yleisesti huostaanoton taustalla traumaan altistavina tekijöinä nähtiin esimerkiksi lapsen pahoinpitely ja sen epäily, sekä vanhempien päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat. Perheväkivaltaa tai sen uhkaa esiintyi lähes joka toisen huostaanoton taustalla. Huostaanotoissa mielenterveysongelmia esiintyy yli puolella vanhemmista ja päihdeongelmia lähes puolella. (Heino ym. 2016, 54 & 69-70; Kananoja ym. 2013, 47.)

Traumakokemuksien lisäksi lastensuojelu asiakkuuksien taustalla on tärkeää huomioida sosiaalityön toimenpiteiden mahdolliset traumavaikutukset asiakkuuden aikana. Esimerkiksi huostaanotto interventiona aiheuttaa samalla lapselle sekä vanhemmille kriisin, joka tulee huomioida tukitoimia arvioitaessa. (Hiltunen 2015, 10 & 30.) Sosiaalityöntekijällä on vastuu suunnitella tarvittaessa yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa myös vanhempien tarvitsemat tukitoimet, vaikka lapsi olisi sijoitettu kodin ulkopuolelle. (LSL 2007/417, 30 §.)

Pitkänen (2011, 70) muistuttaa vanhempien tukipalveluiden tärkeydestä, jotta he pääsevät käsittelemään tarvittaessa muutokseen liittyviä tunteita ja ajatuksia.

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tässä kirjallisuuskatsauksessa etsin vastausta tutkimuskysymykseeni: miten vanhemmat kokevat vanhemmuutensa huostaanoton aikana? Haluan kirjallisuuskatsauksella tuoda esille vanhempien kokemuksia heidän vanhemmuudestaan huostaanoton aikana, jotta heidän kokemuksiinsa voitaisiin hyödyntää työskentelyssä koko perheen hyväksi. Tutkielmassa on tarkoitus käsitellä lastensuojelulain (13.4.2007/417, 27 §) asiakkuuksissa olevien lasten ja heidän vanhempiensa kanssa tehtävää työtä vanhempien näkökulmasta. Tarkastelen kirjallisuuskatsauksessani vanhempien kokemuksia ja tulee muistaa, että kokemus on aina yksilöllinen, joten jokaisen vanhemman kokemus lapsen huostaanotosta on omanlaisensa. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on muodostaa yleispätevää tietoa vanhempien kokemuksista lapsen huostaanoton aikana, jotta tätä tietoa voidaan hyödyntää vanhempien kanssa työskenneltäessä.

Tieteellistä kirjallisuutta kirjallisuuskatsaukseeni olen hakenut JYKDOKin kautta ja kotimaisia artikkeleita olen etsinyt ARTON ja Januksen avulla. Näiden lisäksi olen käyttänyt tiedon hakuun myös Googlen Scholar -hakupalvelua sekä EEPOS-verkkokirjastoa, jonka avulla etsin kirjastokokoelman kirjoja aiheeseeni liittyen. Hakutermeinä tiedonhaussa olen käyttänyt vanhemmuus, huostaanotto, kokemus, lastensuojelu, sijaishuolto, parenthood, parents, parent experience, transfer of guardianship, taking into care, taking into custody, custody ja child welfare. Lisäksi käytin lyhenteitä *-merkin kanssa sekä yhdistelin hakutermejä. Etsin hakutermejä ja niiden englanninkielisiä vastineita hyödyntäen YSO-asiasanastoa sekä TEPA-termipankkia.

Aineistoa tutkiessani huomasin, että huostaanotosta vanhempien kokemuksena on tutkittu aikaisemmin melko vähän. Kähkönen (1993) on tehnyt lisensiaatintyön vanhemmuuden murtumisesta lapsen huostaanotto asiakirja-aineiston valossa. Lisäksi aiheeseen liittyen on tehty muutamia pro gradu tutkielmia, jotka käsittelevät vanhemmuutta sijoituksen aikana ja vanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden välisiä tunnussuhteita (ks. Makkonen 2009, Hiltunen 2017, Lilja 2010).

Kirjallisuuskatsaukseni vanhemmilla tarkoitan lapsen biologisia- tai syntymävanhempia. Kirjallisuuskatsauksessani en tee vanhempien välillä eroa siitä, ovatko he äitejä vai isiä, vaikka tutkimuksien mukaan lastensuojelussa työtä tehdään enemmän äitien kuin isien kanssa. Lisäksi lastensuojelun asiakkaina oleville naisille jää usein perinteinen sukupuoleen perustuva vastuu lapsista. (Eronen, 2013, 66; Vierula 2016, 264.) Sukupuolineutraalin vanhemmuuden vuoksi olen rajannut tutkimukseni aineiston ulkopuolelle ne tutkimukset, jotka käsittelevät huostaanottoa pelkästään äidin tai pelkästään isän näkökulmasta.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa olen käyttänyt yhteensä 11 lähdettä, joista kaksi on kansainvälisiä lähteitä. Näistä lähteistä yksi on julkaisu, yksi väitöskirja ja yksi teos. Artikkeleita olen käyttänyt yhteensä kuusi, joista neljä on tieteellisiä artikkeleita. Lisäksi olen käyttänyt aineistossani yhtä kehittämishankkeen raporttia ja yhtä työkirjaa.

Yhtenä lähteenä käytän Pitkäsen (2011) julkaisua Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Pitkäsen tutkimus käsittelee vanhempien kokemuksia lastensuojelutyöstä ja vanhemmuudesta sekä saamastaan tuesta lapsen sijoituksen aikana. Aineistoa on kerätty haastattelemalla yhteensä 14 vanhempaa joiden lapsi on otettu huostaan. Lisäksi käytän myös Hiitolan (2015) väitöskirjaa Hallittu vanhemmuus: sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottokirjoissa, mikä käsittelee perheen ja vanhemmuuden määrittelyä hallinto-oikeuksien tekemissä lapsen huostaanotto päätöksissä. Aineistona on käytetty hallinto-oikeuksien päätösasiakirjoja, joissa on perheen kanssa työskentelevien ammattilaisten kuvauksia vanhempien toiminnasta ja ominaisuuksista sekä vanhempien kertomuksia tilanteistaan. Näiden lisäksi käytän Syvälän (2013) teosta Hukassa huostassa – kertomuksia lastensuojelun runtelemista perheistä, jossa Syväälä on tutustunut 50 ihmiseen, jotka ovat kokeneet tulleen lastensuojelussa kaltoin kohdelluiksi.

Tieteellisiksi artikkeleiksi olen valinnut Saarikallio-Torpin (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa, Vierulan (2014, 2016) Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksina ja Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä sekä Ruisniemen (2006) Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Näissä artikkeleissa tarkastellaan muun muassa lapsen sijoitusta vanhempien kokemuksena, lastensuojeluasiakirjojen tarinoiden suhteita vanhempien

kertomina, huostaanoton aiheuttamia suhteita ja prosesseja vanhempien näkökulmasta sekä huostaanoton vaikutusta vanhemmuuteen ja päihderiippuvuudesta toipumiseen.

Kansainvälisistä lähteistä olen valikoinut Maletin ym. (2010) Young children returning home from care: the birth parent's perspective ja Eamon & Kopelsin (2004) 'For reasons of poverty': court challenges to child welfare practices and mandated programs artikkelit. Näissä artikkeleissa tarkastellaan sitä, miten vanhemmat ovat kokeneet sen, kun lapsi otetaan heiltä pois ja sijaisvanhempi huolehtii heidän lapsestaan sekä tarkastellaan köyhyyttä huostaanottoon vaikuttavana tekijänä ja pohditaan vanhemmuutta sen keskellä.

Lisäksi olen käyttänyt Vanhasen (2014) Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleen yhdistäminen -kehittämishankkeen raporttia Kuka auttaisi meidän perhettä ja Mantilan ym. (2008) työkirjaa Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa.

Olen rajannut kirjallisuuskatsauksen aineiston vuoden 2000 ja sitä uudempiin teoksiin. Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla aineiston läpi ja kirjoitin jokaisesta aineistoista muistiinpanoja. Aineistoa tarkemmin tutkiessa osa aineisosta tippui pois, sillä ne eivät täsmällisesti käsitelleet huostaanottoa vanhemman kokemuksena. Aineistoon tutustumisen jälkeen tein taulukon ja merkitsin siihen lyhyesti tekemäni muistiinpanot aineistosta. Tämän jälkeen etsin taulukon avulla aineistoista yhteneväisyyksiä. Jaoin aineiston kategorioihin niiden teemojen mukaan, jotka selkeästi nousivat esiin aineistoista. Näiden teemojen avulla lähdin hahmottamaan tuloksia ja sitä kautta kirjallisuuskatsauksen teoriaa.

4 VANHEMMUUS JA HUOSTAANOTTO

Seuraavaksi käsittelem lähdeaineiston perusteella sitä, miten vanhemmat ovat kokeneet oman vanhemmuutensa huostaanoton tapahtuessa. Tutkimustuloksista nousi esille hyvin samankaltaisia teemoja ja olen jaotellut tutkimustulokset neljään eri pääteemaan, jotka ovat vanhemmuusidentiteetin muuttuminen huostaanoton seurauksena, huostaanoton aiheuttamat tunteet ja siitä seuraavaa kriisi, vanhemmuus julkisen vallan alla sekä särkyneet vanhemmuus.

Käyn läpi miten huostaanotto on vaikuttanut vanhemmuusidentiteettiin, mitä tunteita se on vanhemmissa herättänyt ja miten vanhemmat ovat kokeneet julkisen vallan puuttumisen heidän vanhemmuuteensa. Lapsen huostaanotto vaikuttaa vanhempiin monin eri tavoin. Vanhempien kokemukseen huostaanotosta voi vaikuttaa myös se, miten huostaanotto on tehty; yhdessä yhteistyössä vanhempien kanssa vai tahdonvastaisena toimenpiteenä hallinto-oikeuden kautta. Lisäksi vanhempien kokemukseen vaikuttaa myös se, kuinka pitkään lapsi on ollut huostassa ja miten pitkälle sijoitusprosessi on edennyt.

4.1 Vanhemmuusidentiteetin muuttuminen

Huostaanoton aikana vanhemman rooli lapsen elämässä muuttuu ja samalla vanhempi joutuu määrittelemään uudelleen vanhemmuusidentiteettiään eli sitä millaisena vanhempana itsensä kokee. Pitkänen (2011, 72,74) sekä Vierula (2016, 263) tuovat esiin, että lapsen huostaanotto näyttäytyy vanhemmille emotionaalisesti vaativana kokemuksena. Erityisesti äitiys koetaan elämänalueena, jossa epäonnistuminen on traumaattista ja itsearvostusta rikkovaa. Vanhemmuus ja kyky vanhemmuuteen ovat kulttuurisesti sidoksissa arvoihin ja tunteisiin. Vanhemmuus ja erityisesti äitiys koetaan usein ihmisarvon mittarina. Vanhemmuuden sosiaalinen merkitys määrytyy uudelleen ja eri tavoin, kun lapsi otetaan huostaan ja sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Sijoituksen jälkeen vanhemmuus ei enää tarkoita kokonaisvastuuta lapsen arjesta ja hyvinvoinnin turvaamisesta, vaan painottuu enemmänkin lapsen ja vanhemman emotionaaliseen suhteeseen.

Saadakseen takaisin huostaanotossa menettämänsä vanhemmuuden sosiaalisen merkityksen vanhempi joutuu todistelemaan muille kyvykkyyttään vanhemmuudessa, jotta muut ihmiset tunnustaisivat uudelleen heidän vanhemmuusidentiteetin. Vanhemmat joutuvat todistelemaan ja muokkaamaan omaa vanhemmuuttaan paremmaksi myös sen vuoksi, että vanhemmat kokevat, että heidän vanhemmuudestaan rakennetaan negatiivista kuvaa ja positiiviset asiat jätetään huomiotta. Vanhemmat kokevat, että erityisesti lastensuojelun asiakirjoissa heidän vanhemmuuttaan kuvataan negatiivisten asioiden kautta ja positiiviset asiat jätetään mainitsematta. (Ruisniemi 2006, 168; Hiitola 2015; Vierula 2014, 353; Syvälä 2013, 24.)

On hyvin inhimillistä, että vanhemman käsitys omasta vanhemmuudestaan muuttuu, kun esille tuodaan kaikki negatiivissävytteiset kehittämiskohteet ja vanhemman epäonnistuuessa vanhemmuudessaan lapsi otetaan huostaan. Ruisniemi (2006, 186) muistuttaa, että vanhemmuusidentiteetin muuttuminen muuttaa myös minäkuvaa ja vanhemman kuva sekä tulkinta itsestään muuttuvat.

Vanhemman uuden roolin sisäistäminen ja rakentuminen sisältää monia vaiheita. Huostaanoton myötä vanhemman tunne epäonnistumisesta, syyllisyydestä ja häpeästä saattaa vahvistua. Lisäksi vanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa olevan uhattu. Huostaanotto saattaa joskus myös romahduttaa vanhemman elämäntilannetta entisestään. Tulee kuitenkin muistaa, että aina huostaanotto ei aiheuta pelkästään negatiivisia tunteita, vaan joskus huostaanotto voi olla vanhemmalle myös helpottava kokemus, sillä huostaanottoon liittyvä elämäntilanne on usein vanhemmilla kuormittunut. (Pitkänen 2011, 72,74; Malet ym. 2010, 81.)

Vanhemman uuden roolin hyväksyminen ja sisäistäminen saattaa olla vanhemmille haasteellista myös sen vuoksi, että vanhemmalla ei välttämättä ole ymmärrystä siitä millaista sijoitetun lapsen vanhemmuus on. Vanhempien on toisinaan vaikea hahmottaa mitä heiltä odotetaan ja mitä rajoja vanhemmuudelle asetetaan. Epäselvää saattaa myös olla se, kuka rajoja asettaa sekä miten paljon vanhemmat itse saavat rajoja määritellä. (Vanhanen 2014, 27-28; Pitkänen 2011, 81.) Välttämättä sosiaalityöntekijöilläkään ole tietoa mikä on sovelias identiteetti vanhemmille silloin, kun lapsi on pitkään sijoituksessa (Vierula 2016, 263).

Vanhemmuusidentiteetin muuttuminen voi olla alkuun hyvin tuskallinen kokemus vanhemmalle. Lisäksi vanhemmuuden siirtyminen sijaisvanhemmalle voi olla emotionaalisesti hyvin raskasta biologiselle vanhemmalle. Biologinen vanhempi voi verrata itseään sijaisvanhempiin ja kokea alemmuutta omasta epäonnistuneesta vanhemmuudestaan. Vanhemmat tekevät itse näitä vastakkain asetteluita sijaisvanhempien kanssa, mutta kokevat myös sosiaalityöntekijöiden tekemän sitä arvottamalla sijaisvanhempien näkemykset korkeammalle kuin biologisten vanhempien. (Malet ym. 2010, 81 ja Vierula 2014, 354).

Vierula (2016, 264-265) muistuttaa, että vanhemmuuden arviointi on oleellinen osa lastensuojelutyötä. Kun vanhemmuutta arvioidaan lapsen edun näkökulmasta, on mukana väistämättä myös kulttuurisesti ja historiallisesti muokkautuneet käsitykset hyvästä,

huonosta ja riittämättömästä vanhemmuudesta. Lisäksi huostaanotetun lapsen vanhemman vanhemmuus kantaa vahvaa epätavanomaisuuden leimaa osin siksi, että se on julkisen vallan säätelemää. Vanhemmuusidentiteetti kantaa moraalista kirjoittamatonta sääntöä siitä, että biologisen vanhemmuuden toteuttamisessa ei saa epäonnistua. Huostaanoton aiheuttama vanhemmuusidentiteetin muuttuminen voi saada vanhemmat tuntemaan itsensä eristyneiksi, arvottomiksi ja yhteiskunnasta ulossuljetuiksi.

Vanhemmuuden muovaantumisen prosessit alkavat usein jo ennen huostaanottoa esimerkiksi avohuollon tukitoimien aikana tai vanhemmuuden arviointiprosessissa. Viimeistään huostaanoton aikana vanhemmasta tulee vierailija oman lapsen arkielämässä. Vanhemman vierailijan roolia oman lapsen elämässä on usein myös valvomassa sijaishuoltopaikan henkilökunta tai sijaisvanhemmat. Vanhemmat joutuvat myös tottumaan siihen, että heidän elämään tulee uusia ihmisiä ja sijaishuoltopaikan sääntöjä sekä käytänteitä joita tulee noudattaa. (Vierula 2016, 280.)

Vierula (2016, 280-281) toteaa biologisen vanhemman roolin vaihtelevan jaetusta vanhemmuudesta sijaisvanhempien tai laitoksen työntekijöiden kanssa sosiaaliviranomaisten päätökseen perustuvaan yhteydenpidon kieltoon. Parhaimmillaan jaettu vanhemmuus sijaishuoltopaikan kanssa toimii siten, että lapsen asioista päätetään luontevasti yhdessä. Ero biologisen vanhemman ja sijaisvanhemman välillä näkyy muun muassa kasvatusvastuiden eroissa, sillä sijaisvanhempi koetaan olevan päävastuussa lapsen kasvatuksesta. Yhteistyön kannalta merkitykselliseksi koetaan kuitenkin biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien yhteisesti jaettu näkemys lapsen kasvatuksesta (Pitkänen 2011, 79). Vanhanen (2014, 29) tuo esiin, että vanhemmat kokivat sijoituksen jatkuessa, että heidän roolinsa lapsen elämässä säilyi kuitenkin psykologisena vanhemmuutena. Biologisen vanhemman uuden ja erilaisen roolin hyväksymiseen vaikuttaa se, miten sijaisvanhempi arvostaa ja hyväksyy lapsen biologisen vanhemman. Luottamus ja arvostus biologisen vanhemman ja sijaisvanhemman välillä auttaa myös rinnakkaisen vanhemmuuden roolin rakentumisessa. (Vierula 2016, 281; Vanhanen 2014, 32.)

Lapsen huostaanoton tapahtuessa vanhemmat kokevat jäävänsä usein yksin muuttuvien vanhemmuusidentiteettien ja roolien käsittelyssä (Vanhanen 2014, 29). Muuttuvaan vanhemmuuden rooliin liittyy paljon erilaisia tunteita ja huostaanotto voi olla vanhemmalle

suuri kriisi. Seuraavaksi käyn läpi huostaanoton aiheuttamia tunteita vanhemmissa ja kriisityöskentelyä huostaanoton aikana.

4.2 Huostaanoton aiheuttamat tunteet ja kriisi

Lapsen huostaanotto herättää vanhemmassa vahvoja tunteita. Lapsesta luopuminen on vanhemmalle tuskaisaa, sydäntä särkevää ja järkyttävää. Huostaanotto saattaa vanhemman kokemuksena tuntua lapsen poisottamisena ja ratkaisu saattaa tuntua lopulliselta ja siltä, että oikeutta omaan lapseen ei enää ole. Myös vanhemmuuden siirtyminen sijaisvanhemmalle on emotionaalisesti raskas kokemus biologiselle vanhemmalle. Lapsen huostaanottoon liittyvät tunteet voivat olla niin suuria, että niiden käsitteleminen on vanhemmalle mahdotonta. Lastensuojelutyön tulisi pystyä vastaamaan emotionaalisen tuen tarpeisiin lapsen huostaanoton aikana. (Malet ym. 2010, 81; Pitkänen 2011, 71-72.)

Vierula (2016, 271-272, 275-276) kuvaa huostaanoton käynnistävän vanhemmassa tunne-elämän prosesseja. Huostaanoton aiheuttamat tunne-elämän prosessit alkavat usein jo vanhemmuuden arvioinnista ja huostaanoton valmisteluvaiheessa. Tällöin tunne-elämän prosessit liittyvät lapsen menettämisen pelkoon sekä lastensuojelutyön osaksi tulemista vanhemman henkilökohtaisessa elämässä. Tunne-elämän prosessit voivat jatkua vielä pitkään huostaanoton päättymisen jälkeen erityisesti silloin jos huostaanottoon on liittynyt paljon katkeruutta ja vihaa. Aiemmissa tutkimuksissa (Pösö 1986, 182; Granfelt 1998, 123-124) on todettu, että lapsen huostaanotto usein nopeuttaa ja syventää vanhemman syrjäytymisprosessia. Lapsen menetyksestä johtuva suru ja tuska voi esimerkiksi pahentaa vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmia. Lisäksi lapsen huostaanottopäätöksestä kuuleminen on usein vanhemmalle sokeeraava kokemus.

Vierula (2016, 173-174) kuvaa, että vanhemman omat tunteet ja kriisivaihe käynnistävät monenlaisia tunne-elämän prosesseja, mutta myös lapsen itku ja koti-ikävä on vanhemmalle tuskallista. Lisäksi vanhempi saattaa huostaanoton alkuaikana huolehtia vielä lapsen arjen sujumisesta sijaishuoltopaikassa. Lisäksi huolta ja pelkoa voi aiheuttaa pelko lapsen tulevaisuudesta ja siitä pystyykö lapsi kiinnittymään kehenkään sijoituksen tai sijaishuoltopaikkojen vaihtumisen myötä.

Joskus huostaanotto on vanhemmalle myös helpottava kokemus eikä se aina käynnistä tuskaisia tunne-elämän prosesseja. Huostaanotolla on voitu haluta lapselle turvaa tilanteissa, joissa lapsi on omalla toiminnallaan vaarantanut terveyttään tai kasvuaan ja kehitystään. Lisäksi huostaanotto voi olla helpottava päätös siinä kohtaan kun vanhemman elämä on niin kuormittunut, että hän ei pysty kantamaan riittävää vastuuta lapsen turvallisesta kehityksestä ja kasvusta. (Pitkänen 2011 65, 66, 72; Vierula 2016, 276.)

Kulttuuriseen normiin kuuluu hyvän ja rakastavan vanhemman läsnäolo kodin arjessa yhdessä lapsen kanssa. Häpeää ja syyllisyyttä vanhemmille tuo se, että he tietävät, että he eivät ole tätä kulttuurista normia pystyneet täyttämään ja huolehtimaan lapsestaan. Kulttuurinen leima on vahva ja herää usein suhteessa muihin ihmisiin. Usein huostaanotettujen lasten vanhemmat elävät niin sanotusti kaksoiselämää, sillä he eivät voi kertoa huostaanotosta kaikissa sosiaalisissa ympäristöissään. Stigmatisoituminen on sitä sisäistetympää, mitä enemmän vanhemmat kokevat huostaanotetun lapsen vanhemmuuden tavallisuudesta poikkeavaksi ja liittävät sen osaksi sosiaalista identiteettiään. (Vierula 2016, 283-284.)

Lapsen huostaanotto on usein vanhemmalle kriisi ja usein vanhemmalla liittyy lapsen huostaanottoon syyllisyyden ja häpeän tunteita. Nämä tunteet saattavat estää huostaanotosta puhumisen jopa läheisille ihmisille. Kriisiin liittyvää pahaa oloa yritetään usein turruttaa päihteiden ja lääkkeiden avulla mikä johtaa ongelmien syvenemiseen ja samalla vanhemman oma kriisityöskentely jää tekemättä. (Pitkänen 2011, 67; Mantila ym. 2008, 64.)

Mantila ym. (2008, 65) ja (Vanhanen 2010, 27) tuovat esiin, että lapsen sijoituksen tapahtuessa vanhempi on usein akuutissa kriisissä eikä kykene kuulemaan tai ymmärtämään mitä hänelle lapsen sijoituksesta kerrotaan. Mantila ym. (2008, 65-66) selventävät, että kriisin shokkivaiheessa on tyypillistä, että havainnointikyky kapenee ja vanhempi voi kokea epätodellisia ja ulkopuolisia tunteita. Kriisin reaktiovaiheessa tulee yleensä esiin viha, kiukku, häpeä sekä itsen ja toisten syytely. Lisäksi reaktiovaiheeseen kuuluu tyypillisesti eristäytyminen ja päihteiden käytön lisääntyminen. Kriisi voi edetä kohti tapahtuneen hyväksymistä ja päätöksen kanssa sovussa elämistä, kun reaktiovaiheessa päästään käsittelemään esille nousseita tunteita ja suremaan huostaanoton aiheuttamaa menetystä. Tunteiden käsittelyyn vanhemmat tarvitsevat tukea. Vaihtoehtona on myös, että vanhemmat

jumiutuvat reaktiovaiheeseen ja reagoivat sijoitukseen vastustamalla sitä aktiivisesti ja kuormittavat sillä lasta, sijaisvanhempia ja työntekijöitä. Tyypillistä on myös vetäytyä yhteistyöstä ja yhteydenpidosta kokonaan.

Kriisin työstäminen auttaa vanhempaa hyväksymään lapsen sijoituksen ja auttaa suuntaamaan vanhemman voimavaroja lapsen tarpeiden huomioimiseen ja yhteydenpidosta huolehtimiseen sekä yhteistyöhön sijaisvanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Lisäksi kriisin työstäminen auttaa vanhempaa huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan ja motivoi kuntoutumiseen. Vanhemmat mahdollisesti tarvitsevat lapsen huostaanottoon liittyvän kriisin käsittelyssä yksilö- sekä ryhmämuotoista tukea. Kaikki vanhemmat eivät kuitenkaan kykene jakamaan sijoitukseen liittyvän syyllisyyden ja häpeän tunteita ryhmässä. Kuulluksi, ymmärretyksi ja hyväksytyksi tuleminen on monelle vanhemmalle omaa ihmisarvoa palauttava kokemus. (Mantila ym. 65-66.)

Huostaanotto aiheuttaa vanhemmissa leimautumisen pelkoa. Leimautuminen syntyy automaattisesti, kun lapsi otetaan huostaan ja pelko leimautumisen kokemuksista on voimakas. Vanhemman ajatus leimautumisesta on kuitenkin usein rakentunut vanhemman omassa mielessä, omien mielikuvien ja pelkojen kautta. Lisäksi leima on usein kulttuurisesti tuotettua ja se sisäistetään ja otetaan osaksi sosiaalisesti luotua identiteettiä. Kun tuki kriisivaiheessa on riittämätön, vanhempi joutuu itse muodostamaan käsityksen omasta vanhemmuudestaan pelkojen ja mielikuvien varassa. (Vanhanen 2010, 28; Vierula 2016, 282-283.)

4.3 Vanhemmuus julkisen vallan alla

Vanhemmat kokevat heidän vanhemmuutensa olevan jatkuvan arvioinnin sekä kontrollin kohteena koko lastensuojeluasiakkuuden ajan. Yhdeksi lastensuojelun toimenpiteeksi kuuluu vanhemmuuden arviointi, jonka tehtävänä on määritellä miten hyvin vanhempi suoriutuu vanhemmuuden tehtävästään. Vanhemmat kokevat, että vanhemmuuden arviointiin sisältyy vahvasti kontrolli. Julkisen vallan säätelyn vuoksi huostaan otettujen lasten vanhempien vanhemmuuteen liittyy usein epätavanomaisuuden leima. (Vierula 2016, 265, 277-278; Vierula 2014, 350; Syvälä 2013, 24-25, 197.)

Sen vuoksi, että vanhemmuus on arvioinnin kohteena, vanhemmat joutuvat usein puolustautumaan ja selittämään omia toimintatapojaan. Hiitola (2015, 161-163, 201) kertoo, että vanhemmat usein vastustavat oikeudenkäynneissä työntekijöiden tekemiä päätelmiä heistä tai heidän tilanteestaan. Vanhempien yleisin tapa vastata heitä koskeviin määritelmiin on vastustaa heistä esitettyjä asioita ja tapahtumia tai kyseenalaistaa sosiaalityössä heistä tehtyjä määritelmiä. Vanhemmat saattavat myös vedota kulttuurisiin diskursseihin hyvästä vanhemmuudesta eli siitä mihin ovat itse tottuneet. Lisäksi vanhemmat usein normalisoivat asioita. Normalisoinnilla vanhemmat yrittävät muokata kunnollista kuvaa heidän vanhemmuudestaan. Kunnollisuutta todennetaan muun muassa koulutuksen, heteroseksuaalisten suhteiden, arjen ja hyvän hoivan, rakkauden osoittamisen ja kiintymyssuhteen sekä sosiaalisten verkostojen avulla. Näiden teemojen avulla vanhemmat joutuvat todistelemaan omaan normaaliuttaan ja kunnollisuuttaan vanhempana. (Ruisniemi 2016, 184-185; Eamon ja Kopels 2004, 825.)

Hiitolan (2015) sekä Syvälän (2013, 23-25) mukaan vanhempien käsitys heidän vanhemmuudestaan on usein hyvin erilainen kuin sosiaalityöntekijöillä. Vanhempien mielestä huostaanottopäätöksiä tehdään liikaa pelkkiä papereita lukemalla, ilman, että vanhempaa kuullaan ja hänen mielipidettään otetaan huomioon. Huostaanottohakemuksiin on usein kirjattu vain negatiiviset tulkinnat vanhemmuudesta jolloin hallinto-oikeudella ei jää muuta vaihtoehtoa kuin hyväksyä huostaanottohakemus.

Hiitola (2015, 161) toteaa, että suurin osa asiantuntijalausunnoista laaditaan sosiaalityössä ja siitä johtuen vanhempien vaikutusmahdollisuudet huostaanottoprosessissa ovat varsin heikot. Lisäksi Vanhanen (2014, 34) ja Malet ym. (2010, 81) kertovat vanhempien usein kokevan, että heidän vaikutusmahdollisuuden lapsen sijoitusprosessissa ovat vähäiset. Vanhemmat kokevat, että heille annetaan kyllä mahdollisuus kertoa omia mielipiteitään, mutta niillä ei ole työntekijöille merkitystä. Vanhemmat toivat esiin myös sen, että heidän ilmaisutapaansa ei pidetty työntekijöiden mielestä soveliaina eikä siksi otettu vakavasti. Vierula (2016, 277-278) jatkaa vanhempien myös todenneen, että he kokevat olevansa kontrolli- ja valtasuhteen alla ollessaan sosiaalityön asiakkuudessa. Tämän valtasuhteen vuoksi vanhemmille tulee tunne, että heidän sanomisillaan ei ole painoarvoa.

Vanhempien kokemus siitä, että he eivät tule kuulluksi aiheuttaa vanhemmissa usein riittämättömyyden tunnetta. Tätä epäonnistunutta kuulluksi tulemista vanhemmat kokevat myös silloin, kun he kokevat, että sijaisvanhempien sanomisilla on enemmän painoarvoa kuin heidän sanomisillaan. Tähän liittyy myös vanhempien kokemus siitä, että he ovat vastakkain sijaisvanhempien kanssa. (Vierula 2014, 354.) Lisäksi Hiitolan (2015, 161-166) aikaisemmin esittämät vanhempien perustelut huostaanottoa vastaan sekä itsensä kunnollistaminen kertoo vanhempien riittämättömyyden tunteesta. Riittämättömyyden vuoksi vanhemmat joutuvat todistelemaan ja kunnollistamaan omaa vanhemmuuttaan. Toisaalta lapsen sijoitus on helpompi hyväksyä, jos vanhempi ymmärtää ja hyväksyy oman riittämättömyytensä lapsen näkökulmasta käsin (Pitkänen 2011, 53).

Aikaisemmin kirjoitin Vierulan (2016, 280) todenneen, että huostaanoton aikana vanhemmasta tulee vierailija oman lapsen arkielämässä. Lisäksi vanhemman roolia valvoo sosiaalityöntekijä, sijaishuoltopaikan henkilökunta tai sijaisvanhemmat. Vanhemmat joutuvat opettelemaan sijaishuoltopaikan sääntöjä sekä käytänteitä ja hyväksymään, että julkinen valta määrittelee vahvasti heidän elämäänsä. Sosiaalityöntekijä on se, joka määrittää milloin ja kuinka usein vanhempi saa tavata lastaan ja sisältykö tapaamisiin joitain rajoitteita. Vierula (2014, 356) muistuttaa myös, että lastensuojelun asiakirjoihin liittyy mikrovallan käyttö. Se, miten asiakirjoissa asiat ilmaistaan ja miten asioista kirjoitetaan, voi vaikuttaa lapsiin ja vanhempiin monin tavoin.

Vanhempien näkemys asioista eroaa usein työntekijöiden kanssa. Tämän vuoksi vanhempien negatiiviset tunteet sosiaalityöntekijöitä kohtaan ovat yleistä. Usein viranomaiskieli on kuitenkin sellaista, että vanhempien voi olla vaikea sitä tulkita ja tämäkin itsessään aiheuttaa erimielisyyttä vanhempien ja viranomaisten välille. Lisäksi lastensuojelulaki ei avaudu vanhemmille, mikä aiheuttaa hämmennystä ja epä tietoisuutta vanhemmissa. Tämän lisäksi vanhemmilla ei välttämättä ole käsitystä, miten lastensuojelun prosessit etenevät eikä ole tietoa siitä, millaista apua heidän olisi mahdollista lastensuojelusta saada. Vanhempien rooli lapsen sijoituksen aikana tuntuu olevan epäselvä ja vanhemmat kokevat, että heidän omasta aktiivisuudestaan on kiinni se, miten paljon he saavat apua ja mitä palveluita heidän on mahdollisuus saada (Vierula 2014, 354; Pitkänen 2011, 51-58; Malet ym. 2010, 81.)

Vanhemmat kokevat jäävänsä yksin omien selvittämättömien asioiden ja haasteiden kanssa. Vanhemmat toivovat, että he voisivat saada apua omiin asioihinsa myös lapsen huostaanoton jälkeen. Lisäksi vanhempien kuntoutuminen ja lasten sijoitukset tuntuvat olevan paljon kiinni siitä, miten ja kuinka paljon yhteiskunta on valmis auttamaan vanhempia heidän omien haasteiden kanssa. (Eamon ja Kopels 2004, 826.) Syyt huostaanotolle ovat usein moninaisia ja vanhemmat tarvitsevat apua sekä tukea monenlaisien asioiden selvittämiseen, kuten päihde- ja mielenterveysongelmiin, erilaisiin sairauksiin, kasvatuksellisiin haasteisiin tai taloudelliseen tilanteeseen. Vanhempien ongelmat ovat usein hyvin kompleksisia (Saarikallio-Torp ym. 2010, 238, 258-260).

Vanhempien suhde lapsen vastuusosiaalityöntekijään koetaan haastavana yhteistyön vähäisyyden vuoksi. Toiset vanhemmat kokevat, että sosiaalityöntekijä ei ole heitä varten, vaan pelkästään heidän lastaan varten. Lisäksi koetaan, että vanhemmat eivät saa sosiaalityöstä tarpeeksi tukea ja apua vanhemmuuden ongelmien ratkaisemiseen, vaan heidän jätetään yksin kun lapsi otetaan huostaan. Vanhemmat toivovat sosiaalityöntekijältä ymmärrystä, apua ja inhimillisyyttä vanhempaa kohtaan. Toisaalta hyvin toimiva suhde vanhempien ja sosiaalityöntekijän välillä näyttää tukevan vanhempaa ja yhteistyöstä oli positiivisia kokemuksia. Työskentelyn aikana vanhemmat toivovat, että heidät huomioidaan lasten vanhempina eikä heistä irrallisina aikuisina. (Pitkänen 2011, 54-58; Malet ym. 2010, 82-84.)

4.4 Särkynyt vanhemmuus

Kuten aikaisemmin on jo todettu, vanhemmuus ja sen menettäminen huostaanoton myötä aiheuttaa vanhemmille monia tunteita ja on ajatuksia herättävä kokemus. Lisäksi huostaanoton myötä vanhempi joutuu opettelemaan uusia toimintamalleja. Pitkänen (2011, 72) sanoo Väyrysen (2006, 94) todenneen, että huostaanotosta seuranneet negatiiviset tunteet ja vanhemman itsetuho ovat odotettuja vastareaktioita vanhemmuuden särkymiselle. Tunteet jotka lapsen huostaanottoon liittyvät, voivat olla niin isoja, että vanhemmista niiden käsitteleminen tuntuu mahdottomalta. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että lastensuojelun palvelujärjestelmä pystyisi vastaamaan emotionaalisen tuen tarpeisiin lapsen huostaanotossa.

Vanhemmat kokevat, että avun pyytämiseen on korkea kynnyks ja työntekijöiden on vaikea ymmärtää heidän avun tarvetta. Vanhemmat toivovat, että heidän avunpyyntönsä vaikeassa elämäntilanteessa ei johtaisi lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja lastensuojeluasiakkuuteen. Vanhemmat toivovat, että lastensuojelulla puututtaisiin vain silloin kun lapsi on välittömässä vaarassa. Se mikä on haitallista lapselle, tuntuu vaihtelevan työntekijöiden mukaan. (Pitkänen 2011, 58; Syväälä 2013, 287.)

Vanhemmat toivovat lastensuojelun parhaamisen sijaan kannustamista ja vanhempien voimavarojen löytämistä. Vaikeassa elämäntilanteessa toivotaan helpotusta elämään ja itsetunnon nostamista sekä myönteistä palautetta. Kohtaamisiin toivottiin työntekijöiltä inhimillisyyttä ja vanhemman tilanteen ymmärtämistä. Vanhemmat kokivat, että lastensuojelulta ei useinkaan saanut sitä, mitä olisi toivonut. (Pitkänen 2011, 58; Syväälä 2013, 287,289.) Vierula (2014, 355) muistuttaa, että positiivisista asioista ja huomioista tulee mitättömiä silloin, kun lastensuojelussa tulee esiin jotain sellaista mikä särkee vanhemmuuden. Vanhemmuutta särkeviä asioita voivat olla muun muassa lapsen vastentahtoinen sijoittaminen kodin ulkopuolelle, lapsen pelko vanhempaa kohtaan tai epäily seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Vanhemmuutta särkee myös ne kaikki huolenaiheet ja vanhemmuuden puutteet, joihin lastensuojelun asiakkuudessa kerta toisensa jälkeen tartutaan.

Vaikka lapsen huostaanotto koetaan usein vanhemmuutta särkeväna asiana, täytyy myös muistaa, että huostaanotto on jossain tapauksissa koettu myös vanhemmuutta tukevaksi ja helpottavaksi muutokseksi. Lapsen näkökulmasta arki voi muuttua tasapainoisemmaksi ja vanhempi on helpottunut siitä, että huonokuntoisena hänen ei tarvitse yrittää huolehtia lapsesta, vaan vanhempi voi keskittyä omaan kuntoutumiseen. Elämäntilanne huostaanoton aikana on usein hyvin kuormittunut ja vaikka lapsen huostaanottaminen oli vaikea päätös, se tuntui myös oikealta ratkaisulta. Osa vanhemmista osaa nähdä huostaanoton lapsen kannalta välttämättömänä, vaikka se vanhemmasta tuntuikin nöyryyttävältä. (Pitkänen 2011, 72.)

5 POHDINTA

Kirjallisuuskatsaukseni tavoitteena oli selvittää, miten vanhemmat kokevat vanhemmuutensa lapsen huostaanoton aikana. Huostaanoton vaikutuksia vanhemmuuteen on käsitelty tutkimuksissa etenkin äitiyden kautta. Tutkielmassani en kuitenkaan halunnut lähteä erittelemään vanhemmuudesta äitiyttä tai isyyttä, joten kokosin aineistoni pelkästään vanhemmuutta koskevista aineistoista. Minut yllätti se, että vaikka sosiaalityössä tiedetään, että vanhempien roolin ja osallisuuden huomioiminen lastensuojelussa on tärkeää, niin silti vanhemmat kokevat roolinsa pieneksi huostaanoton aikana.

Lähdeaineiston perusteella ei ollut nähtävissä se, missä kohtaa huostaanotto prosessia vanhempien kokemuksia huostaanotosta on selvitetty. Tämän vuoksi tulee muistaa, että vanhempien kokemukseen heidän vanhemmuudestaan voivat vaihdella sen mukaan miten pitkälle huostaanottoprosessi on edennyt.

Huostaanotettujen lasten vanhemmat tarvitsevat selkäesti enemmän tukea ja työskentelylle heidän kanssaan on löydyttävä aikaa. Oleellista on, että vanhemmat saavat palveluohjausta tukimuodoista joita heidän olisi mahdollista saada sekä ylipäättään tietoa huostaanotosta ja vanhempien oikeuksista. Vanhempien kanssa työskentelylle tulee löytää aikaa myös sen vuoksi, että ilman vanhempien tukemista lapsen sijoitusaika pitenee ja perheen jälleen yhdistämisen mahdollisuudet vähenevät. Tärkeää on muistaa, että vanhempien tukeminen vahvistaa lapsen etua. Lisäksi on hyvä pitää mielessä, että lapsilla on oikeus vanhemmuuteen ja vanhemmilla on oikeus saada tukea huostaanotosta huolimatta. (Pitkänen 2011, 121-122.)

Vuoden 2020 alusta voimaan tullut uusi lastensuojelulain muutos korostaa lapsien kanssa tehtävää työtä ja heidän oikeuksiaan, vaikkakin vanhempien kanssa tehtävää työtä ei ole unohdettu. Lastensuojelulain (542/2019) 30 §:ssä velvoitetaan tekemään sijaishuollossa olevalle lapselle oma asiakassuunnitelma. Suunnitelmaan on kirjattava sijaishuollon tarkoituksen ja tavoitteen lisäksi se, miten lapsen yhteydenpito hänen vanhempien ja muiden läheisten kanssa toteutetaan ja miten lapsen edun mukaisesti otetaan huomioon perheen jälleenyhdistäminen. Vuonna 2008 lastensuojelulain uudistuksessa määriteltiin kuntien tehtäväksi laatia vanhemmille oma asiakassuunnitelma ja tarjota tukea sekä apua huostaanoton jälkeenkin. Lain tulkinnanvaraisuudesta johtuen sosiaalityöntekijällä on

mahdollisuus arvioida onko vanhemman asiakassuunnitelman tekeminen tarpeellista. Tämä herättää kysymyksen siitä, tehdäänkö vanhempien asiakassuunnitelmia riittävän usein. Pitkäsen (2011, 121) havainnoiman perusteella lastensuojelun käytännön sosiaalityössä jää liian vähän aikaa vanhempien tarpeiden huomioimiselle ja heidän asiakassuunnitelmien laatimiselle. Toivon tämän asian muuttuvan tulevaisuudessa. Kananoja ja Ruuskanen (2019, 66) ovat tehneet raportin Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan (LAPE) ja ehdottaneet sosiaalityöntekijöiden asiakasmääräksi 25 asiakasta/sosiaalityöntekijä. Jos sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät saadaan tähän määrään, uskon, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on tulevaisuudessa parempi mahdollisuus keskittyä myös vanhempien kanssa tehtävään työhön.

Aineiston perusteella oli nähtävissä myös se, että vanhemmat kaipaavat sosiaalityön tukea ratkomaan vanhemmuuden haasteita huostaanoton jälkeenkin. Onnistuneet suhteet sosiaalityöntekijän kanssa oli koettu hedelmällisiksi ja tämänkin vuoksi on tärkeää panostaa myös vanhempien kanssa tehtävään työhön (Pitkänen 2011; Eamon & Kopels 2004; Malet ym. 2010.) Tulee muistaa, että vanhemmuus säilyy huostaanoton jälkeenkin ja vanhempi tarvitsee tukea ennen kaikkea silloin kun lapsi on otettu huostaan.

Aineistostani nousi selkeästi esiin se, että vanhempien roolia huostaanoton aikana tulisi huomioida enemmän ja tukea vanhempia muuttuvan vanhemmuusidentiteetin kanssa. Huomioitavaa on myös se, että vanhemmilla ei ole tietoa millaista vanhemmuus on, kun lapsi on sijoitettu. Tärkeää olisi tuoda vanhemmille selkeästi esiin se, mitä heiltä odotetaan ja minkälaisia rajoja vanhemmuudelle asetetaan. Myöskään rinnakkaista vanhemmuutta ja sen roolin vahvistamista biologisilla vanhemmilla ei sovi unohtaa sosiaalityössä (Vierula 2016; Vanhanen 2014). Vierula (2016) toi myös esille näkökulman siitä, että välttämättä sosiaalityöntekijöilläkään ei ole tietoa millainen vanhemman identiteetti tulisi olla silloin kun lapsi on pitkään sijoituksessa. Vanhemmilla ei voi olla tietoa ja ymmärrystä uudesta roolistaan, jos sosiaalityöntekijälläkään ei ole siitä käsitystä.

Lisäksi kriisiapu huostaanoton aikana koettiin tärkeänä tekijänä siinä, että vanhempi pystyy hyväksymään sijoituksen ja sisäistämään oman uuden roolinsa ja sitä kautta edesauttaa lapsen kotiutumista sijaishuoltopaikkaan. Lastensuojelutyöstä voi huomata sen, että jos vanhempi jää yksin huostaanoton aikana eikä pääse käsittelemään kriisin aiheuttamia tunteita, hänen on vaikeampi antaa rauha lapsen kotiutumisprosessille sijoituspaikkaan.

Vanhemman jääminen kriisivaiheeseen vaikeuttaa myös vanhemman ja lapsen suhteen ylläpitoon. Sosiaalityöntekijöiden traumatietoisuuden lisääminen ja kriisiprosessin ymmärtäminen on merkittävää, jotta sosiaalityöntekijä pystyy tarjoamaan oikeanlaista apua vanhemmalle huostaanoton kriisivaiheessa.

Koen, että lastensuojelun sosiaalityössä on vielä kehitettävää sen suhteen, miten hyvin vanhempia huomioidaan työskentelyssä huostaanoton aikana. Tutkimustulosten perusteella vanhemmat jäävät usein yksin suuressa elämäkriisissään, kun lapsi otetaan huostaan. Sosiaalityöntekijällä on suuri rooli vanhempien voimaantumisessa lapsen huostaanoton jälkeen. Kuten Tobi (2013) kertoi, Yhdysvalloissa vanhempien mukaan ottaminen on muuttanut sijoitettujen lasten määrä niin, että sijoitukset ovat vähentyneet 36 000 noin kymmenen vuoden aikana. Vanhempien kanssa työskentely on tuonut myös vanhemmille positiivisia vaikutuksia. Jos näitä tuloksia on tullut jo kansainvälisesti, niin miksi ei myös meillä? Vanhempien kuntoutuminen on lasten ja perheiden etu, mutta myös yhteiskunnan taloudellisen tilanteen ja hyvinvoinnin kehityksen vuoksi todella merkittävää.

Huostaanotettujen lasten vanhemmat kokevat monenlaisia tunteita ja pelkoa leimaantumisesta. Kulttuurisesti vallitsee edelleen käsitys, että huostaanotettujen lasten vanhemmat ovat jollain lailla epäonnistuneita kasvatustehtävässään. Tärkeää olisi, että tämä kulttuurinen ajattelutapa muuttuisi, sillä huostaanotto voi auttaa vanhempaa myös eheytyään ja pääsemään yli vaikeasta elämänvaiheesta.

Kirjallisuuskatsauksessa nousi esiin se, että vanhemman on tärkeää ymmärtää muuttunut oma rooli ja lastensuojelun toimintatavat. Oman roolin sisäistämiseen vaikuttaa se, miten hyvin vanhempi kokee olevansa osallinen huostaanotto-prosessissa ja tulevansa tunnustetuksi lapsen vanhempana, vaikka vanhemmuuden rooli muuttuukin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esille, että palveluiden rikkonaisuus, työntekijöiden vaihtuvuus ja yhteistyön vaikeudet aiheuttavat vanhemmalle yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisen tunnetta (Pitkänen 2011; Hiitola 2015). Tunnustus vanhemmuudesta on todella tärkeää, jos vanhempi kokee olevansa yhteiskunnan ulkopuolella ja voimaton vaikuttamaan tilanteeseensa.

Tutkielman myötä kiinnostukseni heräsi siihen, miten paljon työskentelyä vanhempien kanssa tehdään ja kuinka usein vanhemman omaa asiakassuunnitelmaa laaditaan. Näiden

lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia, miten vanhempien kanssa työskentely vaikuttaa sijoitusten kestoon ja perheiden jälleenyhdistämiseen.

Lastensuojelun sijaishuollon työssä voi huomata puutteita vanhemmuustyöskentelyssä. Työskentely vanhempien kanssa on todella tärkeää, etenkin silloin kun lapsen huostaanotto tapahtuu. Tämän kirjallisuuskatsauksen jälkeen olen entistä varmempi siitä, että vanhempien kanssa tulisi työskennellä aikaisempaa enemmän. Työskentely vanhempien kanssa edesauttaa niin lapsen kuin vanhemmankin tilannetta sekä perheen jälleenyhdistämistä, mutta tekee myös yhteistyöstä helpompaa ja antaa lisää tietoa perheen tilanteesta sosiaalityöntekijälle. Lisäksi uskon, että työskentely vanhempien kanssa vähentäisi pitkällä aikavälillä myös yhteiskunnalle lastensuojelusta aiheutuvia kustannuksia.

LÄHDELUETTELO

Fadjukoff, P. 2009. Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa Metsäpelto, R-L & Feld, T. (toim.) Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. WS-Bookwell Oy. Juva. 179-193

Eamon, M-K. & Kopels, S. 2004. 'For reasons of poverty': court challenges to child welfare practices and mandated programs. *Children and Youth Services Review* (26), 821 – 836.

Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 4/2013. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere. [Viitattu 13.11.2019] http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-%209.pdf?sequence=1

Hammarlund, C-O. 2010. Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktin käsittely. Helsinki: Tietosanoma.

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. 84-107.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Heinonen, H. 2016. Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, M. & Hänninen, K. & Jouttimäki, P. & Lehto-Lunden, T. & Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus Oy. Helsinki. 243–260.

Hiitola, J. 2015. Hallittu vanhemmuus: sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere.

Hiltunen, S. 2017. Kertomuksia vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisestä tunnustussuhteista huostaanottoprosessissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hiltunen, T. 2015. Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 514. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kananoja, A. & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. [Viitattu 1.12.2019]. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf

Kananoja, A., Lavikainen, M. & Oranen, M. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.

Kähkönen, P. 1994. Vanhemmuuden murtuminen : lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Osa II. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lastensuojelu 2018. 2019. Tilastoraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 1.12.2019]. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Lastensuojelulaki (417/2007).

Lilja, S. 2010. Syntymävanhemmuus Perhehoito-lehdessä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. Edita Prima Oy. Helsinki.

Makkonen, M. 2009. Vanhemmuus sijoituksen aikana: yksilöllisen yhteyden rakentuminen. Jyväskylän yliopisto.

Malet, M-F. & McFerry, D. & Larkin, E. & Kelly, G. & Robinson, C. & Schubotz, D. 2010. Young children returning home from care: the birth parents' perspective. Child & Family Social Work vol.15 (1). 77-86.

Mantila, R. & Mikkonen, M. & Väinölä, LM. 2008. Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Mäntylä-Karppinen, P. 1997. Vanhemmuusidentiteettien konstruoituminen perheasiainsovittelukeskustelussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26.

Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Pojjula, S. 2010. Henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytyminen, mielenterveys ja kokemukset tuesta ja palveluista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:21.

Pösö, T. 2016. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, R. & Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere. 7-30.

Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.

Ruisniemi, A. 2006. Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Teoksessa Nätkin, R. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. PS kustannus. 165-187.

Saari, S. 2003. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Keuruu: Otava.

Saarikallio-Torp, M. & Heino, T. & Hiilamo, H. & Hytti, H. & Rajavaara, M. 2010. Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Ulla H. ja Olli K. Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. [Viitattu 8.11.2019]. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

Soisalo, R. 2012. Särkyvä mieli – lasten ja nuorten psyykinen oireilu. Tallinna: AS Printon Trükikoda.

Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2017:5.

Syvälä, M. 2013. Hukassa huostassa – kertomuksia lastensuojelun runtelemista perheistä. Radium-kirjat.

Tobi, D. 2013. From Pariahs to Partners: How Parents and their allies changed New York City's child welfare system. Oxford University Press. Oxford.

Vanhanen, S. 2014. Kuka auttaisi meidän perhettä. Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen – kehittämishankkeen raportti. Sos-lapsikylä.

Vierula, T. 2016. Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Enroos, R. & Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere. 261-290.

Vierula, T. 2014. Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirja vanhempien kokemuksina. Janus vol. 22 (4) 2014, 343–360.